

הרב יעקב מדן שליט"א

שיחה לשבת פרשת תולדות

דמותו הייחודית של יצחק

שונה דרכו של יצחק מדרכם של אברהם ויעקב. בעוד מערכות היחסים בין אברהם לשרה ובין יעקב לנשותיו תופסות נפח קטן יחסית מקורותיהם, הרי שאצל יצחק, רבקה היא היוזמת והפעילה בבית, ורוב קורותיו של יצחק מתייחסים לרבקה.

בסיפורים שכן מתייחסים ליצחק עצמו, ניתן לראות חזרה ברורה על מעשי אברהם – וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מְלֶכֶד הָרָעַב הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר הָיָה בְיַמֵי אַבְרָהָם (בראשית כ"ו, א). יצחק נודד בעקבות אביו, ואלמלא הדיבור המפורש "אַל תֵּרַד מִצְרַיִמָה, שָׁכֵן בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר אִמְרָא אֱלֹד" (שם, ב), מסתבר שהיה גם הוא יורד בעקבות הרעב למצרים. ישיבתו בגרר מלווה בסיפור "אחותי היא" הדומה להפליא לסיפורו של אברהם. יצחק גם חופר את בארות המים שחפר אברהם אביו, וקורא להן בשמות שקרא להן אברהם, ואף קורא לבאר-שבע בשם זה לאחר שנשבע שם לאבימלך – וכל זה מזכיר גם הוא את סיפורו של אברהם.

גם נישואיו של יצחק בפרשה הקודמת נעשים ביוזמתו המלאה של אברהם ותחת פיקוחו הצמוד. העבד מחפש אישה ל"בן אדוניו", והנתונים על פיהם הוא בוחר את רבקה מתאימים יותר לאברהם מאשר ליצחק: גומלת חסדים ומקיימת בעצמה "לך לך" – דברים שלא מצאנו אצל יצחק.

על הפסוק וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שֶׁבַע (בראשית כ"ח, י) שבתחילת הפרשה הבאה, מביא רש"י את מדרש חז"ל, "שיציאת צדיק מן המקום עושה רושם, שבזמן שהצדיק בעיר – הוא הודה, הוא זיוה, הוא הדרה; יצא משם – פנה הודה, פנה זיוה, פנה הדרה". ושואלים העולם: והרי יצחק נשאר בבאר שבע? חלום הסולם המתואר בהמשך אותה הפרשה מוביל אותנו לתירוץ פשוט – השכינה יצאה יחד עם יעקב לגלות, למרות שיצחק נשאר בארץ. ניתן היה להבין בפשטות כי ההנהגה עברה לדור הבא, ולכן יצחק 'ננטש' לטובת יעקב. אך גם בפרשה הקודמת ניתן לראות כי השכינה שורה על יצחק רק לאחר מות אברהם – וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם וַיְבָרֶךְ אֱ-לוֹהִים אֶת יַצְחָק בְּנֹו" (שם כ"ה, יא) נראה לכאורה כי יש כאן מדיניות עקבית של הקב"ה, להימנע באופן עקרוני, כל עוד ניתן הדבר, מלהשרות שכינתו על יצחק.

ניתן להבין את הדברים לאור פרשת העקידה. בסופה של פרשת העקידה אברהם יורד לבדו מן ההר: וַיֵּשֶׁב אַבְרָהָם אֶל נְעָרָיו, וַיִּקְמוּ וַיֵּלְכוּ יַחְדָּו אֶל בְּאֵר שֶׁבַע, וַיֵּשֶׁב אַבְרָהָם בְּבְאֵר שֶׁבַע" (כ"ב, יט). והיכן יצחק? חז"ל עונים, כי הלך וישב בגן-עדן שלוש שנים. מי מסתובב בגן-עדן? בדרך כלל –

אנשים מתים. הדברים הללו רומזים לנו, כי יצחק אולי לא באמת נשחט, ותמורו נשחט איל, אבל כבר המדרשים מדברים על כך ש'פרחה נשמתו' בעקידה (ראה: מדרש שכל טוב על בראשית כ"ב, ט), ו'רואין אפרו של יצחק כאילו צבור על גבי המזבח' (עיין: ירושלמי תענית, פ"ב ה"א, ועוד) כפי שאנו מזכירים בתפילות ימים נוראים. אך מתאים הוא, כי הברכה שנתקנה כנגד יצחק בשלוש ברכות ראשונות של תפילת העמידה, היא ברכת "מחיה המתים", (ועיין בלוקוט שמעוני על פרשת וירא, רמז ק"א, ד"ה ויבן שם אברהם מזבח אין כתיב').

הנביא ישעיהו מדבר על "יעקב אֲשֶׁר פָּדָה אֶת אַבְרָהָם" (כ"ט, כב. וכן רבות במדרשים. לדוגמה: בראשית-רבה ט"ג, ב). בכל מקום (מלבד נבואה אחת בעמוס (ז', ט)) נקראים ישראל על שם אברהם או על שם יעקב, "בית ישראל", "עם א-לוהי אברהם" וכדומה. ניתן להבין, כי דברי ה' אל אברהם "כִּי בְיַצְחָק יִקְרָא לְךָ זֶרַע" (בראשית כ"א, יב) משמעותם שהזרע יקרא ביצחק, אך לא יצחק עצמו הוא הזרע שיקרא. יצחק ירד מההר רק כדי שיהיה היכי תימצי של זרע לאברהם ושרה, כדי שיוולד יעקב.

הזוהר הקדוש (תוספתא כרך א', פרשת נח דף נט-ס) עומד על כך, שאצל כל הצדיקים נזכר שמם בכפילות: "אברהם אברהם", "יעקב יעקב", "משה משה" וכו'. גם אצל נח מוצא הזוהר את המקום בו יש כפילות ביחס לנוח – "אַלְהַ תּוֹלְדֵת נֹחַ, נֹחַ אִישׁ צְדִיק תְּמִים הָיָה בְדֹרֹתָיו" (וי, ט). וכן אצל שם – "א, י). אצל יצחק לא נזכרת כפילות כזו, והזוהר מסביר כי הקריאה הכפולה היא בשל שתי נשמות שהיו אצל צדיקים אלו – "רוחא חד בעלמא דין, ורוחא חד בעלמא דאתי". אך יצחק "בשעתא דאתקריב על גבי מדבחא", נותרה בו רק הנשמה העליונה – "תבת ביה נשמתא דעלמא דאתי", ועל כן שמו לא מוזכר בכפילות. אם כן, יצחק יורד מההר עם נשמה עליונה בגוף תחתון כדי להקים זרע לאברהם.

מה בכל זאת יכולים אנו ללמוד מדמותו של יצחק אבינו? ברוח שבת הארגון של תנועת בני עקיבא, יש להזכיר את הערכים עליהם גדלנו, המזכירים מאד את דרך פעולתו של אברהם אבינו: קריאה בשם ה' בכל מקום אליו הולכים ותיקון עולם במלכות ש-די, כמו שמתאר הרמב"ם בתחילת הלכות עבודה זרה (פ"א ה"א): "והיה מהלך וקורא ומקבץ העם מעיר לעיר... היה מודיע לכל אחד ואחד כפי דעתו עד שיחזירוהו לדרך האמת, עד שנתקבצו אליו אלפים ורבבות, והם אנשי בית אברהם". חונכנו על ברכי העשייה, היוזמה והפעילות במגמה להוביל ולהנהיג לקראת המטרה של השראת שכינה לה אנו מצפים. מבחינה זו קשה לנו להזדהות עם יצחק אבינו, שנראה כמתעלם מהסובב אותו בהשראת העולמות העליונים בהם הוא חי.

אך יש לזכור תנועה חשובה ביהדות, שהתפתחה לפני כשלוש מאות שנה, ברוסיה הצארית, על רקע האכזבה מציפיות הגאולה של שבתאי צבי והמשבר שהתחולל בעקבותיו. מלחמתו של האדם הפשוט באותה תקופה הייתה מלחמת הקיום היומיומי, בהיותו מוקף בסביבה נכרית ואכזרית, בודד, אחד מעיר ושניים ממשפחה. עם

* השיחה נאמרה בערב שבת פרשת תולדות ה'תשע"ב וסוכמה על ידי חננאל שפירא. סיכום השיחה עבר את ביקורת הרב.

אדם כזה קשה לדבר על פעילות ועל תיקון עולם. אם הוא אדם בעל נשמה גדולה, עולמו יהיה עליון, בחברתם של עירין קדישין, ומנותק וכהה עיניים במידה רבה מבעיות הקיום היומיומיות בעולם הזה. עיניו יצפו אל הגאולה הרחוקה. הוא ידמה ליצחק. כך יראה האדמו"ר, מנהיג הקהילה החסידית. אם לא יזכה לנשמה גדולה, הוא יאבק בבעיות הקיום הקטנות, ויכולתו להיאחז בעולם הקדושה תהיה דרך 'אבנטו' או 'שייריו' של האדמו"ר, דרך נגיעה בו או דרך שמיעת קולו, גם בלא שיבין את עומק דבריו. הוא יתבונן ביצחק אבינו ו'טעם' משיירי סעודת המלכים שאכל בעת שברך את בניו. תורת החסידות נתנה מענה גם לצרכים של אנשים אלו:

* * *

דרך נוספת, שאינה סותרת את מה שאמרנו עד עכשיו, להבין את דרכו של יצחק אבינו: מקובלנו מחכמי הקבלה כי מידתו של אברהם היא חסד, ומידתו של יצחק היא דין. אך לא יעלה על הדעת לומר כי כשם שאברהם אבינו גמל חסדים כל ימיו, כך יצחק אבינו הרבה דינים כל ימיו! והרי אין העולם יכול להתקיים במידת הדין! אברהם אבינו עשה חסד, בעוד יצחק אבינו **קיבל עליו** את הדין, בלי להקשות קושיות ובלי לוותר על אמונתו ועמידתו לפני ה': כשפלישתים לוקחים את הבארות שכבר סתמו בעבר – הוא מוצא מקום אחר לחפור בו בארות ואינו מתלונן. כשעשו מגיע, ויצחק מגלה שהוא נתן את הברכות לבן הלא נכון – "גַם בְּרוּךְ יְהִי" (כ"ז, לג). בעוד אברהם מקבל ציווי מאת ה' לעקוד את בנו, יצחק מוכן למסור את נפשו על הדבר ללא ציווי. יצחק מקבל עליו את מהלך המאורעות, ולא תמה כנגד ה' "על מה עשה ה' ככה".

גם דבר גדול זה עלינו ללמוד מיצחק אבינו, לימים שעוד נזדקק להם.

* כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון *
* ***** *
* *
* בית המדרש הירטואלי שלידי ישיבת הר עציון *
* האתר בעברית: <http://www.etzion.org.il/vbm> *
* האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org> *
* *
* משרדי בית המדרש הירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5 *
* דואל: office@etzion.org.il *
* ***** *